

BOGUSŁAW ULIJASZ

RODZAJE I ZAKRES ŚWIADCZEŃ Z POMOCY SPOŁECZNEJ

THE NATURE AND EXTENT OF SOCIAL ASSISTANCE BENEFITS

A b s t r a c t. In our country, social assistance offers different types of benefits for those individuals and their families who are in difficult situations, disruptive, and which are not in a position to overcome. A characteristic feature of social assistance benefits is their discretion. Decisive for the granting of benefits are decisions of the administration and the requirements met by the beneficiaries. A functioning system of our state social support individuals and families in their efforts to meet the necessary needs and enables them to live in conditions equivalent to human dignity. The basis for the provision of this assistance is the Social Support Act of 12 March 2004. Among the social assistance benefits, there are two main types of benefits: monetary and non-monetary. The cash benefits are among the different types of benefits, but the benefits in kind: health insurance, or social, a funeral, shelter and assistance as necessary clothing, food, care services in residence.

Key words: types of benefits, welfare, benefits, cash benefits, benefits in kind.

Jednostki lub grupy, które znajdują się w sytuacjach trudnych, stresowych, przełomowych, a których nie są w stanie samodzielnie przezwyciężyć, mogą liczyć na wsparcie społeczne, czyli wszelką pomoc ze strony różnorodnych organów¹. W systemie naszego państwa pomoc społeczna wspiera osoby i ro-

Dr BOGUSŁAW ULIJASZ – adiunkt Katedry Prawa Administracyjnego, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Wydział Zamiejscowy Nauk Prawnych w Tomaszowie Lubelskim; adres do korespondencji: ul. Lwowska 80, 22-600 Tomaszów Lubelski; e-mail: ulijasz@kul.pl

¹ Por. S. K a w u l a, *Wsparcie społeczne*, w: D. L a l a k, T. P i l c h (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa: Wydawnictwo Żak 1999, s. 338.

dziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwiania im życia w warunkach odpowiadających godności człowieka. Podstawą udzielania tej pomocy jest ustawa o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r.² W obowiązujących aktach prawnych zostały określone zarówno przypadki, w jakich pomoc jest udzielana, jak i rodzaje oraz zakres świadczeń. Niniejszy artykuł podejmuje te właśnie zagadnienia. Z uwagi na sytuację społeczno-ekonomiczną, w jakiej obecnie znajduje się Polska, jest to temat często pomijany. Wskazywanie na rosnący dobrobyt, co dotyczy tylko pewnej części społeczeństwa, i kreowanie Polaków na tych, którzy dobrze odnajdują się w ustroju kapitalistycznym, powoduje, że w polityce państwa i w działaniach organów administracji odchodzi się od udzielania pomocy. Dominuje pogląd, że wsparcie społeczne jest udzielane tym, którzy nie chcą pracować lub też nastawieni są biernie wobec życia i liczą na pieniądze od różnych instytucji. Kryteria umożliwiające korzystanie ze świadczeń są nieadekwatne. Tymczasem rzeczywistość pokazuje, że coraz więcej osób nie potrafi odnaleźć we współczesnych systemach społeczno-ekonomicznych, popada w biedę, choroby, nie uczestniczy w społecznym wyścigu za fortuną i dobrobytem. Szczególnie widoczne jest to w tych rodzinach, w których są osoby bezrobotne, bez perspektyw. W niniejszym artykule zostały przedstawione możliwości uzyskania świadczeń ze strony pomocy społecznej.

PODZIAŁ I KRYTERIA PRYZNAWANIA ŚWIADCZEŃ

Istotą pomocy społecznej jest udzielanie świadczeń potrzebującym tego osobom i rodzinom. W zakresie przyznawania pomocy społecznej widoczny jest związek dwóch czynników:

- indywidualistycznego, czyli subiektywnego poczucia osoby zainteresowanej, że pomoc jest jej niezbędna, oraz
- swobodnej oceny organu pomocy społecznej decydującego o przyznaniu świadczenia na podstawie zasady indywidualizacji³.

² Dz.U. z 2009 r., nr 175, poz. 1362 z późn. zm.

³ R. K r a w c z y k, *Udzielanie zasiłków pieniężnych w ramach pomocy społecznej*, www.eurorai.org/PDF (dostęp: 25.10.2013).

Literatura przedmiotu określa świadczenia jako nieekwiwalentne przysporzenie dóbr⁴. Natomiast świadczenie społeczne definiowane jest „jako wszelkie środki pieniężne, dobra materialne i usługi, które służą zaspokajaniu indywidualnych potrzeb jednostek i rodzin, uzyskiwane bezekwiwalentnie, czyli niebędące bezpośrednim wynagrodzeniem za prace finansowane ze środków publicznych. Odbiorcą świadczeń społecznych jest zawsze jednostka lub gospodarstwo domowe, ale gromadzenie i wydatkowanie środków na ten cel ma wymiar publiczny, odbywa się z udziałem instytucji państwa lub pod ich nadzorem”⁵.

Charakterystyczną cechą świadczeń z pomocy społecznej jest ich uznaniowość, co odróżnia je od innych składników zabezpieczenia społecznego. W literaturze przedmiotu różnicuje się świadczenia pomocy społecznej na te o charakterze obligatoryjnym i na inne, o charakterze fakultatywnym. „Każdy rodzaj świadczenia ma ustawowo określone przesłanki będące podstawą ich przyznania”⁶. R. Michalska-Badziak wyodrębnia następujące rodzaje świadczeń pomocy społecznej: w naturze, w usługach i w formie pieniężnej. Wszystkie te rodzaje zaliczane są do pomocy środowiskowej, ponieważ są udzielane w miejscu zamieszkania. Autorka zwraca uwagę, że obok środowiskowej pomocy funkcjonuje również pomoc zakładowa, która polega na umieszczeniu osoby potrzebującej w domu pomocy społecznej. „Dodatkowo wskazuje na występujące w pomocy społecznej świadczenia rodzinne”⁷.

Formę pomocy środowiskowej oraz pomocy zakładowej wyodrębnia również W. Muszalski. Natomiast ze względu na charakter świadczenia wyróżnia on „świadczenia w naturze oraz świadczenia pieniężne, przy czym te pierwsze mogą być realizowane zarówno w formie rzeczowej, jak i w postaci usług. Szczególną formę świadczenia w zakresie świadczeń w naturze przypisuje pracy socjalnej. Świadczenia pieniężne dzieli na zasiłki oraz pomoc na usamodzielnienie, wskazując jednocześnie na różnorodność występujących zasiłków”⁸.

Zdaniem Z. Leońskiego świadczenia udzielane są bezpłatnie, odpłatnie lub za częściową odpłatą. Autor dzieli świadczenia na te w postaci pieniężnej

⁴ Za: S. N i t e c k i, *Prawo do pomocy społecznej polskim systemie prawnym*, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2008, s. 179.

⁵ B. R y s z - K o w a l c z y k (red.), *Leksykon polityki społecznej*, Warszawa 2001, s. 61, 207 – cyt. za: N i t e c k i, dz. cyt., s. 179.

⁶ N i t e c k i, dz. cyt., s. 179.

⁷ Tamże, s. 179-180.

⁸ Tamże, s. 180.

oraz na pozostałe świadczenia. Według J. Jończyka można wyodrębnić kilka-
naście świadczeń „odpowiednich do okoliczności uzasadniających udzielenie
pomocy”: usługi bytowe i opiekuńcze, praca socjalna, świadczenia pieniężne
oraz opieka nad rodziną i dzieckiem. Jednocześnie autor ten wprowadza do
tej problematyki kwestię odpłatności i waloryzacji⁹.

Natomiast G. Szpor dzieli świadczenia na pieniężne (zwrotne, częściowo
zwrotne, warunkowo zwrotne i bezzwrotne) oraz niepieniężne (w formie rze-
czowej, usług i rzeczowo-usługowej). Wyróżnia również świadczenia o cha-
rakterze doraźnym, okresowym bądź stałym. Autorka ta zwraca uwagę, że
świadczenia mogą być pojmowane przedmiotowo, i wówczas charakteryzo-
wane są przez rodzaje przysparzanych dóbr, a także czynnościowo, i wtedy
charakteryzowane są poprzez sposoby przysparzania dóbr (świadczenie
usługi)¹⁰.

S. Nitecki przytacza także klasyfikację I. Sierpowskiej, która świadczenia
z pomocy społecznej klasyfikuje w różnorodny sposób. Do świadczeń pienięż-
nych zalicza zasiłki, natomiast w ramach świadczeń niepieniężnych wyodręb-
nia pomoc rzeczową i usługi. Pisze także o różnorodnych formach wsparcia
dla poszczególnych jednostek i ich rodzin. Dzieli również świadczenia na
materialne i niematerialne oraz na obligatoryjne i fakultatywne. Świadczenia
udzielane w miejscu zamieszkania zalicza do pomocy środowiskowej, nato-
miast pomoc zakładową określa jako realizowaną w placówkach pomocy spo-
łecznej (domach pomocy społecznej, placówkach opiekuńczo-wychowaw-
czych). M. Andrzejewski wyróżnia świadczenia z punktu widzenia osoby
ubiegającej się o pomoc:

- świadczenia przyznawane w formie decyzji uznaniowej;
- świadczenia, których wypłacanie jest obowiązkiem organu administra-
cyjnego, o ile posiada on środki;
- świadczenia, których wypłacanie jest dla organu administracji obo-
wiązkowe¹¹.

Również M. Koczur wyodrębnia „[...] pomoc środowiskową realizowaną
w środowisku zamieszkania świadczeniobiorcy oraz pomoc instytucjonalną
(zakładową) świadczoną w powołanych do tego placówkach. Z kolei pomoc

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Por. tamże, s. 181.

środowiskowa i instytucjonalna może być udzielana w formie pieniężnej, rzeczowej lub usługowej”¹².

Pomoc społeczna, jak wspomniano, udzielana jest na zasadzie decyzji administracyjnej. Zatem świadczenia można „podzielić według kryterium uwzględniającego pozycję prawną adresata działań administracji na takie, które:

- a) mają status publicznego prawa podmiotowego;
- b) mają status publicznego prawa podmiotowego, jednakże organ działa w ramach uznania administracyjnego;
- c) nie mają statusu publicznego prawa podmiotowego, lecz są zadaniem obowiązkowym gminy, a przyznawane są w ramach uznania;
- d) przyznawane w ramach uznania”¹³.

Zwracając uwagę na kluczowe pojęcie, jakim jest publiczne prawo przedmiotowe, Nitecki odwołuje się do uwag W. Jakimowicza i przyjmuje, że „publiczne prawo podmiotowe jest to pochodna i prosta sytuacja prawna, tj. sytuacja określona przez normę prawa stanowionego, powszechnie obowiązującego i powstająca bądź bezpośrednio na podstawie normy tego prawa, bądź dodatkowo wymagająca dla swojego bytu wydania właściwego aktu indywidualnego, mająca, w przypadku osób fizycznych, swoje pierwotne źródło w przyrodzonych prawach człowieka, a w przypadku jednostek organizacyjnych – wyłącznie w normach prawa przedmiotowego, której podmiotem jest osoba fizyczna albo jednostka organizacyjna”¹⁴. W literaturze przedmiotu publiczne prawa podmiotowe rozumiane są jako sytuacje prawne jednostki wobec państwa, pozwalające jednostce w oparciu o konkretną normę prawną domagać się konkretnego zachowania administracji. Prawa mają wynikać zarówno z istoty ludzkiej natury, jak i z obowiązujących pod rządem prawa przedmiotowego zasad obiektywnych, z tym że sytuacja prawna tworzona przez obiektywny porządek prawny wyposaża w przymiot podmiotowości publicznoprawnej zarówno jednostki, jak i państwo¹⁵.

Za Niteckim należy zwrócić uwagę na odmienny zakres pojęcia świadczenia i pomocy. Świadczenie jest to nieekwiwalentne przysporzenie dóbr lub innego typu działanie umożliwiające zaspokojenie potrzeby, natomiast

¹² Tamże.

¹³ Tamże, s. 182.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Por. W. J a k i m o w i c z, *Publiczne prawo podmiotowe*, Kraków: Zakamycze 2002, s. 159.

pomoc jest rozumiana jako zespół świadczeń, za których pomocą zaspokajane są niezbędne potrzeby osoby i rodziny znajdującej się w trudnej sytuacji¹⁶. Według wspomnianego autora świadczenia można grupować w zależności od przyjętych założeń, zatem według kryterium odnoszącego się do środków pieniężnych, świadczenia można podzielić na pieniężne i niepieniężne. W przypadku świadczeń niepieniężnych, ich istota sprowadza się do tego, że osoba nie otrzymuje środków pieniężnych bezpośrednio i nie może nimi samodzielnie dysponować¹⁷.

S. Golinowska zwraca uwagę, że aby świadczenia pieniężne spełniły swoją funkcję, muszą uwzględniać następujące kryteria:

- adekwatności, czyli muszą być w odpowiedniej wysokości do możliwości zaspokojenia potrzeby, której deprivacja jest podstawą ubiegania się o pomoc;
- możliwości zaspokojenia ze względu na posiadane przez pomoc społeczną środki;
- motywacyjności, czyli skłaniania do własnej aktywności na rzecz wyjścia z trudności¹⁸.

I. Sierpowska natomiast zwraca uwagę, że świadczenia pieniężne są popularną i pożądaną przez świadczeniobiorców kategorią pomocy społecznej. Dominują wśród nich różnego rodzaju zasiłki. Obecnie wysokość świadczeń pieniężnych stanowi poważny problem pomocy społecznej. Nie mogą one być bowiem zbyt niskie, ponieważ mają zapewnić człowiekowi bytowanie w godnych warunkach. Nie mogą też przekraczać pewnej wysokości, ponieważ działają wówczas demobilizująco na świadczeniobiorców, a poza tym pozostają w sprzeczności z głównymi założeniami zawartymi w zasadach solidarności i sprawiedliwości społecznej¹⁹.

Jednym z kryteriów przyznawania świadczeń jest kryterium dochodowe. Od 1 listopada 2012 r. do 31 października 2014 r. wysokość kryterium dochodowego uprawniającego do otrzymania zasiłku rodzinnego wynosi 539,00 zł, a w przypadku gdy członkiem rodziny jest dziecko niepełnosprawne – 623,00 zł. Kwota zasiłku stałego nie może być niższa niż 30 zł

¹⁶ Por. N i t e c k i, dz. cyt., s. 186.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ S. G o l i n o w s k a, *System wskaźników społecznych*, w: S. G o l i n o w s k a (red.), *Polityka społeczna państwa w gospodarce rynkowej*, Warszawa: PWN 1994, s. 42 – cyt. za: N i t e c k i, dz. cyt., s. 186.

¹⁹ I. S i e r p o w s k a, *Prawo pomocy społecznej*, wyd. 2, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2007, s. 117.

miesięcznie. Od 1 listopada 2014 r. kwoty te będą jeszcze wyższe i mają wynosić odpowiednio 574,00 i 664,00 zł. Zasiłek stały nie przysługuje, gdy nastąpi zbieg prawa do jego przyznania z prawem do przyznania renty socjalnej, świadczenia pielęgnacyjnego, specjalnego zasiłku opiekuńczego lub dodatku z tytułu samotnego wychowywania dziecka i utraty prawa do zasiłku dla bezrobotnych na skutek upływu ustawowego okresu jego pobierania.

Aby otrzymać pomoc społeczną, należy spełniać określone wymogi, i to niezależnie od tego, czy podmiotem jest osoba fizyczna, czy rodzina. „Wymogi te związane są z zakresem przedmiotowym prawa do świadczenia z pomocy społecznej. Wymogi, jakie musi spełniać podmiot ubiegający się o świadczenia z pomocy społecznej, będą uzależnione od rodzaju świadczenia. Przy wykorzystaniu wskazanego kryterium będzie można wyodrębnić następujące grupy sytuacji:

- podmioty ubiegające się o przyznawanie świadczenia pieniężnego,
- osoby ubiegające się o usługi opiekuńcze,
- osoby ubiegające się o świadczenia realizowane w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej,
- opieka nad dzieckiem i rodziną”²⁰.

Świadczenia pieniężne udzielane są w zależności od sytuacji dochodowej osoby ubiegającej się oraz jej rodziny. Niezbędne jest także występowanie takich okoliczności, które powodują, że osoba ta i rodzina nie są w stanie przezwyciężyć trudnej sytuacji życiowej. Natomiast w przypadku osób ubiegających się o przyznanie usług opiekuńczych występuje niezbędność spełnienia wymogu związanego z sytuacją osobistą danej osoby, sprowadzająca się do niezbędności skorzystania z pomocy innej osoby z uwagi na niemożność zaspokojenia niezbędnych potrzeb życiowych, wynikających z wieku, choroby czy niepełnosprawności. W tych przypadkach kryterium dochodowe nie odgrywa kluczowej roli. Ma ono znaczenie przy ustalaniu odpłatności za przyznane świadczenie.

RODZAJE ŚWIADCZEŃ

Na początku należy zaznaczyć, że rodzaje świadczeń są zróżnicowane, poza tym niektóre mają charakter obligatoryjny, inne fakultatywny. Podstawą

²⁰ N i t e c k i, dz. cyt., s. 151.

przyznania każdego rodzaju świadczeń są przesłanki określone ustawowo. Można wyodrębnić następujące rodzaje świadczeń: w naturze, w usługach i pieniężne. Udzielane są bezpłatnie, odpłatnie lub za częściową odpłatnością. Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej, czyli minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego, wojewodowie, a także administracji samorządowej, czyli marszałkowie województw, starostowie na poziomie powiatów oraz wójtowie, burmistrzowie (prezydenci miast) na poziomie gmin.

Wśród świadczeń pomocy społecznej wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje świadczeń: świadczenia pieniężne i niepieniężne. Do świadczeń pieniężnych należą: zasiłek stały, zasiłek okresowy, zasiłek celowy, specjalny zasiłek celowy.

Natomiast do świadczeń niepieniężnych zalicza się: składki na ubezpieczenie zdrowotne, składki na ubezpieczenie społeczne, sprawienie pogrzebu, schronienie, niezbędne ubranie, posiłek, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, kompletowanie dokumentacji w sprawie kierowania do domu pomocy społecznej, praca socjalna, poradnictwo specjalistyczne. Może to być również: pomoc rzeczowa, w tym na ekonomiczne usamodzielnienie; bilet kredytowany; pomoc w zakresie interwencji kryzysowej; mieszkanie chronione; pobyt i usługi w domu pomocy społecznej; opieka i wychowanie w rodzinie zastępczej i w placówce opiekuńczo-wychowawczej; pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, w tym w mieszkaniu chronionym, pomoc w uzyskaniu zatrudnienia, pomoc na zagospodarowanie – w formie rzeczowej dla osób usamodzielnianych; szkolenia, poradnictwo rodzinne i terapia rodzinna prowadzone przez ośrodki adopcyjno-opiekuńcze.

Należy podkreślić, że udzielenie któregoś z powyższych świadczeń wymaga wcześniejszego przeprowadzenia przez pracownika socjalnego wywiadu środowiskowego, celem ustalenia sytuacji osobistej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej osób czy rodzin.

Jedną z form świadczenia z pomocy społecznej jest zasiłek stały, który ma charakter obligatoryjny i przysługuje podmiotom określonym w przepisach ustawy o pomocy społecznej²¹. Zasiłek stały przysługuje:

²¹ Ustawa z dn. 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, t.j. Dz.U. z 2013 r., poz. 182 ze zm.; Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 17 lipca 2012 r. w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej, Dz.U. poz. 823.

– pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej;

– pełnoletniej osobie pozostającej w rodzinie, niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód, jak również dochód na osobę w rodzinie są niższe od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie.

Pomoc społeczna oferuje również zasiłki okresowe, przysługujące ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego. Przysługuje zatem osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej, a także rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny. Ośrodek pomocy społecznej ustala okres przyznawania zasiłku na podstawie okoliczności sprawy, przy czym jego kwota nie może być niższa niż 20 zł miesięcznie. Kwota zasiłku okresowego nie może być niższa niż 50% różnicy między:

– kryterium dochodowym osoby samotnie gospodarującej a dochodem tej osoby;

– kryterium dochodowym rodziny a dochodem tej rodziny.

W celu zaspokojenia niezbędnej potrzeby bytowej może być przyznany zasiłek celowy, przeznaczany w szczególności na pokrycie części lub całości kosztów zakupu żywności, leków i leczenia, opału, odzieży, niezbędnych przedmiotów użytku domowego, drobnych remontów i napraw w mieszkaniu, także kosztów pogrzebu. Udzielany jest osobom bezdomnym i innym osobom, które nie mają dochodu ani możliwości uzyskania świadczeń na podstawie przepisów o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia na pokrycie części lub całości wydatków na świadczenia zdrowotne. Zasiłek celowy może być przyznany również osobie albo rodzinie, które poniosły straty w wyniku zdarzenia losowego, klęski żywiołowej lub ekologicznej. W szczególnie uzasadnionych przypadkach osobie albo rodzinie o dochodach przekraczających kryterium dochodowe może być przyznany: specjalny zasiłek celowy w wysokości nieprzekraczającej odpowiednio kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej lub rodziny, który nie podlega zwrotowi. Zasiłek celowy może być przyznany również w formie biletu kredytowanego oraz w celu realizacji postanowień kontraktu socjalnego. Wówczas może być wypłacany niezależnie od dochodu, przez okres do dwóch miesięcy

od dnia, w którym osoba objęta kontraktem socjalnym, w trakcie jego realizacji, stała się osobą zatrudnioną.

Jednym ze świadczeń jest pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie, kiedy osobie albo rodzinie gmina może przyznać pomoc w formie pieniężnej lub rzeczowej, w celu ekonomicznego usamodzielnienia. Pomoc w formie pieniężnej w celu ekonomicznego usamodzielnienia może być przyznana w formie jednorazowego zasiłku celowego lub nieoprocentowanej pożyczki. Warunki udzielenia i spłaty pożyczki oraz jej zabezpieczenie określa się w umowie z gminą. Pożyczka może zostać umorzona w całości lub w części, jeżeli przyczyni się to do szybszego osiągnięcia celów pomocy społecznej. Pomoc w formie rzeczowej w celu ekonomicznego usamodzielnienia następuje na przykład przez udostępnienie maszyn i narzędzi pracy stwarzających możliwość zorganizowania własnego warsztatu pracy oraz urządzeń ułatwiających pracę niepełnosprawnym. Udostępnienie maszyn i narzędzi pracy następuje na podstawie umowy użyczenia. Należy zaznaczyć, że podstawą odmowy przyznania albo ograniczenia rozmiarów pomocy na ekonomiczne usamodzielnienie może być uchylanie się przez osobę lub rodzinę ubiegającą się o pomoc od podjęcia odpowiedniej pracy w rozumieniu przepisów o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu albo poddania się przeszkoleniu zawodowemu. Pomoc w celu ekonomicznego usamodzielnienia nie przysługuje, jeżeli osoba lub rodzina ubiegająca się otrzymała już pomoc na ten cel z innego źródła.

Wśród świadczeń pieniężnych wymienia się także pomoc na usamodzielnienie się oraz na kontynuowanie nauki. Przysługuje ono, według odrębnych kryteriów, osobom opuszczającym niektóre rodzaje placówek opiekuńczo-wychowawczych i domów pomocy społecznej, niektóre placówki resocjalizacyjne oraz rodziny zastępcze. Polega ona na przyznawaniu specjalnego świadczenia pieniężnego na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych, zatrudnienia oraz pomoc rzeczową na tzw. zagospodarowanie.

Szczególne znaczenie mają świadczenia rodzinne, do których zalicza się zasiłek rodzinny z dodatkami oraz jednorazową zapomogę z tytułu urodzenia się dziecka. Zasiłek rodzinny ma na celu częściowe pokrycie wydatków na utrzymanie dziecka i przysługuje rodzicom, jednemu z rodziców, albo opiekunowi prawnemu dziecka, opiekunowi faktycznemu dziecka, osobie uczącej się do ukończenia: 18 roku życia lub nauki w szkole, jednak nie dłużej niż do ukończenia 21 roku życia, albo 24 roku życia, jeżeli kontynuuje naukę w szkole lub w szkole wyższej i legitymuje się orzeczeniem o umiarkowanym albo znacznym stopniu niepełnosprawności. Wśród dodatków do zasiłku ro-

dzinnego wymienić również należy dodatek z tytułu: opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego, samotnego wychowywania dziecka, wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej, kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego, z tytułu rozpoczęcia roku szkolnego, podjęcia przez dziecko nauki w szkole poza miejscem zamieszkania.

Wśród świadczeń niepieniężnych wymieniana jest pomoc w udzieleniu schronienia, która realizowana jest poprzez przyznanie tymczasowego miejsca noclegowego. Schronienia udziela się w schroniskach, noclegowniach w domach dla bezdomnych (przyznanie schronienia wymaga zgody osoby zainteresowanej). Świadczenie w postaci ubrania jest realizowane poprzez dostarczenie osobie potrzebującej bielizny, odzieży i obuwia odpowiednich do jej indywidualnych właściwości oraz pory roku, a więc w formie rzeczowej. Może to również nastąpić w drodze świadczenia finansowego skierowanego na ten cel. Pomoc w formie posiłku polega na zapewnieniu jednego gorącego posiłku dziennie osobom, które nie mogą sobie tego zapewnić ze względu na wiek, chorobę, niepełnosprawność, brak środków finansowych czy warunków do przygotowania posiłku. Zadanie to obejmuje również dożywianie uczniów w szkole. Kolejny rodzaj świadczeń to usługi opiekuńcze. Jest to forma pomocy dla osób starszych i niepełnosprawnych. Usługi opiekuńcze stanowią zadanie własne gminy o charakterze obowiązkowym. Przysługują osobom samotnym, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy innych osób, a takiej pomocy są pozbawione. Mogą być przyznane również osobom, które wymagają pomocy innych, a których rodzina, a także wspólnie zamieszkujący małżonek, wstępni, zstępni takiej pomocy nie mogą świadczyć. Usługi opiekuńcze obejmują: pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz – w miarę możliwości – zapewnienie kontaktu z otoczeniem. Zakres usług jest dostosowany do indywidualnych potrzeb osoby. Natomiast usługi specjalistyczne obejmują działania zmierzające do usprawnienia osób z problemem psychicznym tak, aby mogły w miarę samodzielnie funkcjonować w środowisku, motywowanie do aktywności, leczenia i rehabilitacji, prowadzenie treningów samoobsługi i dbałości o higienę oraz wygląd. Polegają one również na utrzymywaniu kontaktów z członkami rodziny i ze społecznością lokalną, organizowaniu spędzania wolnego czasu, korzystaniu z usług różnych instytucji, kształtowaniu pozytywnych relacji osoby wspieranej z osobami bliskimi, kształtowaniu odpowiednich postaw członków rodziny wobec osoby chorej itp. Usługi te są odpłatne w zależności od dochodu. Odpłatność jest zróżnicowana dla osób samotnie gospodarujących i dla osób w rodzinie.

Do świadczeń niepieniężnych należy także praca socjalna, która jest świadczona – zarówno w ramach pomocy środowiskowej, jak i w różnych formach pomocy instytucjonalnej na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym. Tego rodzaju pomoc może towarzyszyć innym świadczeniom, jak i być samodzielną formą świadczenia. Jest kierowana do indywidualnego podmiotu – osoby lub rodziny – oraz do podmiotu zbiorowego – społeczności lokalnej. Może być prowadzona na podstawie kontraktu socjalnego, który jest swoistą formą umowy pomiędzy pracownikiem socjalnym a osobą korzystającą z tej formy pomocy²². Praca socjalna to forma wsparcia świadczona osobom i rodzinom bez względu na posiadany dochód. Sprowadza się do opracowania diagnozy społecznej, wypracowania właściwych i skutecznych form pomocy według ustalonego z klientem planu pomocy, podejmowania działań mających na celu eliminowanie lub ograniczenie przyczyn niewydolności finansowej. Ogólnie mówiąc, przeciwdziała marginalizacji i wykluczeniu społecznemu osób i rodzin pozostających w kręgu zainteresowania pomocy społecznej.

BIBLIOGRAFIA

- G o l i n o w s k a S., *Polityka społeczna państwa w gospodarce rynkowej. Studium ekonomiczne*, Warszawa: PWN 1994.
- J a k i m o w i c z W., *Publiczne prawo podmiotowe*, Kraków: Zakamycze 2002.
- K a w u l a S., *Wsparcie społeczne*, w: D. L a l a k, T. P i l c h (red.), *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, Warszawa: Wydawnictwo Żak 1999, s. 338-341.
- K r a w c z y k R., *Udzielanie zasiłków pieniężnych w ramach pomocy społecznej*, www.eurorai.org/PDF (dostęp: 25.10.2013).
- N i t e c k i S., *Prawo do pomocy społecznej polskim systemie prawnym*, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2008.
- R y s z - K o w a l c z y k B. (red.), *Leksykon polityki społecznej*, Warszawa 2001.
- S i e r p o w s k a I., *Prawo pomocy społecznej*, wyd. 2, Warszawa: Wolters Kluwer Polska 2007.

²² S. N i t e c k i, dz. cyt., s. 202.

Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 17 lipca 2012 r. w sprawie zweryfikowanych kryteriów dochodowych oraz kwot świadczeń pieniężnych z pomocy społecznej, Dz.U. poz. 823.

Ustawa z dn. 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, t.j. Dz.U. z 2013 r., poz. 182 ze zm.

RODZAJE I ZAKRES ŚWIADCZEŃ Z POMOCY SPOŁECZNEJ

S t r e s z c z e n i e

W Polsce pomoc społeczna oferuje różnorodne rodzaje świadczeń dla tych osób i ich rodzin, które znajdują się w sytuacjach trudnych, przełomowych, a których nie są w stanie samodzielnie przezwyciężyć. Charakterystyczną cechą świadczeń z pomocy społecznej jest ich uznaniowość. O przyznawaniu świadczeń decydują organy administracji oraz spełniane przez świadczeniobiorców wymogi. Funkcjonująca w systemie naszego państwa pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia niezbędnych potrzeb i umożliwia im życie w warunkach odpowiadających godności człowieka. Podstawą udzielania tej pomocy jest ustawa o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r. Wśród świadczeń pomocy społecznej wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje świadczeń: świadczenia pieniężne i niepieniężne. Do świadczeń pieniężnych zalicza się różnego rodzaju zasiłki, natomiast do świadczeń niepieniężnych: składki na ubezpieczenie zdrowotne czy społeczne, sprawienie pogrzebu, udzielenie schronienia oraz pomoc w postaci niezbędnego ubrania, posiłku, usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania.

Słowa kluczowe: rodzaje świadczeń, pomoc społeczna, zasiłki, świadczenia pieniężne, świadczenia niepieniężne.